

Una introducció a la filosofia de l'Àsia

Els mestres de la no-dualitat asiàtica: (I) Nāgārjuna (15h.) Març - Abril de 2009

Nāgārjuna rep de nāga els sūtra de la prajñāpāramitā

Aquell qui examina curiosament les percepcions de tota mena, passades, presents o futures, pròpies o d'altri, espesses o subtils, baixes o elevades, llunyanes o properes, veu que, ben mirat, són buides (*suñātā*), vàcues i sense substància.

El Buddha, *Samyuttanikāya*, 22.95.

Oh! Sariputra, la forma és buit i el buit mateix és forma. El buit no es diferencia de la forma, la forma no es diferencia del buit.

El Sūtra del Cor

Si una entitat s'origina en dependència d'una altra, aquella neix a partir d'aquesta. No existint aquesta, aquella no s'origina. Allò existent i allò no existent, allò condicionat i allò no condicionat, són pau. Alliberament.

Nāgārjuna, Setanta estrofes de la vacuïtat, 63

1. La saviesa no-dual.

Un primer tanteig: ni un, ni dos, no-dos (*advaita*).

- 1.1. U / Forma / Les muntanyes són muntanyes: realisme innocent, ingenu, extàtic del pensament arcaic, salvatge, xamànic... Experiència de plena realitat, una cosmovisió prefilosòfica que afirma i viu la realitat d'aquest món. Un *Kosmos* multidimensional (Cel - Humans - Terra, 三 *san*, tres /xinès), primordial intuïció *cosmoteandrica* (Panikkar). La veu del *Kosmos* és un Paraula simbòlica, poètica que canta, celebra i expressa aquest únic teixit, encara sense esquinçar.
- 1.2. Dos / Forma → Vacuïtat / Les muntanyes deixen de ser muntanyes: un *logos*, una raó que s'interroga, s'independitza i s'alça com a mesura de la realitat, *ontologia* (dir el que és), pregunta pel principi més enllà de la *physis* (*metafísica*). La realitat es fa problemàtica i resta marcada per una dramàtica tensió mai resolta: U/multiplicitat, Ésser/éssers, identitat/diferència, realitat/aparença... Reflexió del subjecte, distància crítica; què puc conèixer? (*epistemologia*): subjecte/objecte, raó/sentits, veritat/falsedat, ignorància/saber... La paraula es prepara pel combat dialèctic a l'àgora. Mètode, retòrica, ironia, lògica... paraula instrumental. Prendre posició i defensar un punt de vista des d'una raó dual, sempre en precari equilibri: materialisme, dualisme, monisme, realisme, idealisme, nihilisme, relativisme, escepticisme... Pregunta pel "jo", què és l'home? (*antropologia*): cos/ànima, mortalitat/immortalitat... Consciència d'indigència existencial: què he de fer? (*ètica - soteriologia*). Pregunta pel bé i allò que és just (*política*).

1.2.1. Destí d'aquests *logos*, en els diferents àmbits filosòfics: Xina, Índia, Orient Mitjà, Grècia... Diversos camins i històries de la Filosofia amb remarcables similituts, però també amb profundes diferències.

1.3. No-dos / Forma ← Vacuïtat / Les muntanyes tornen a ser de nou muntanyes: com anar més enllà del dualisme sense caure en el monisme. Necessària aventura del silenci que ens obre un horitzó metaontològic: “asseure’s en l’oblit” i fer “dejuni de cor-ment” (Zhuang Zhou); “només seure / *za zen*” i “deixar caure el cos-ment” (Dōgen). Una saviesa silent (*gnōsis/prajñā*), s’adona d’allò absolutament transcendent (*l’Ésser més enllà de l’Ésser - Plató*), que és alhora l’obertura que fa possible l’existència de tot ésser, és a dir, allò més proper, allò més íntim, allò més propi de tota cosa, allò absolutament immanent. Una obertura infinita, un espai obert no-dual (*sūnyatā, Brahman, ātman, Déu, Dao, Ésser, U, arqué, ain sof, nirvāṇa*), que no és una altre realitat que està més enllà sinó la condició i el fonament de tota realitat; no hi ha cap realitat ni cap ésser que no hi/ho sigui, i alhora no és cap d’aquests. Cal aprendre els camins que van de la Forma a la Vacuïtat per començar a transitar els camins que van de la Vacuïtat a la Forma i des del Cor no-dual ser “*Tot en tots*”. Un sol sabor.

1.3.1. Condicions i característiques de la no-dualitat.

1.3.1.1. Apofatisme: el principi (ἀρχή), no és això ni allò, no és cap cosa, és no res; el principi de tota forma i determinació no pot tenir cap forma ni determinació. “El Dao que pot ésser expressat no és el Dao absolut. Els Noms que poden ésser dits no són els Noms absoluts.” (*Dao De Jing, I*); o el, “això no, això no (*neti, neti*)” upanixàdic.

1.3.1.2. El “tercer ull del coneixement”, “ull del Cor”, ull de Déu”, una intuïció transracional: raó→*intellectus, manas*→*buddhi*, o com distingeix Plató, *diánoia* (raó discursiva)→*noēsis* (raó intuïtiva). Facultat cognitiva que necessita d’un entrenament i una ascési: ioga, meditació, contemplació... unes tecnologies del jo, un *ars meditandi*.

1.3.1.3. Un coneixement que canvia, transforma, fa créixer al coneixedor. Una *metanoia* que resolt el dualisme subjecte-objecte: “El que és l’essència més subtil, això és l’ànima de totes les coses. Això és la realitat. Això és l’*ātman* i això ets tu (*tat tvam asi*)” (*Chāndogya Upaniṣad, VI, 8.7*); “Tot és *Brahman, ātman* no és sinó *Brahman*” (*Māṇḍūkya Upaniṣad, 2*). Ser allò conegut, ser la saviesa. Graus de maduresa del coneixement i del coneixedor. Aquell que ha nascut dos cops. Coneixement de caràcter terapèutic, soteriològic, salvífic i que s’expressa en la saviesa-compassió. Superació de la separació entre raó teòrica i raó pràctica. L’home savi és l’home bo.

1.3.1.4. Intuïció del subjecte, del testimoni sempre present darrera de tota experiència conscient. Intuïció cartesiana del *cogito*. “No és pas el pensament el que hem de voler conèixer, hem de voler conèixer *qui és aquell que pensa*” (*Kauṣṭhiki Upaniṣad III, 8*).

- 1.3.1.5. Una antropologia, com a mínim, tripartita: cos, ànima, esperit (*sôma, psiquê, pneûma / bāsār, nepheš, rūah*); cos dens, subtil, causal... Estats de consciència: vigília, son amb somnis, son sense somnis i el quart (*turīya*).
- 1.3.1.6. Una ontologia que vol superar el idealisme i el materialisme, que dilueix l'oposició entre ment i matèria. Desde sempre hi ha matèria, alhora que consciència, intel·ligència, ment; com dues cares d'una moneda, la realitat es dona alhora com interioritat i exterioritat. Tot és Vida.
- 1.3.1.7. Llenguatge extrem que explora els seus límits i es torna paradoxal; un llenguatge que pren volada amb nova força simbòlica, metafòrica, profètica, poètica... Llenguatge creador, prenyat de silenci.
- 1.3.2. Els rastres de saviesa no-dual en les tradicions filosòfiques. Una *sophia perennis* present i absent. Un destí divers a l'Àsia i al seu occident. Segons Ken Wilber, aquesta és l'herència filosòfica i espiritual més important i profunda que posseeix la humanitat, tant a Orient com a Occident. Nāgārjuna i el seu contemporani occidental Plotí en serien les figures cabdals i paradigmàtiques. Pràcticament totes les tradicions no-duals, sorgeixen parcialment o totalment de Plotí o de Nāgārjuna.
- 1.3.2.1. A Occident, la cristiandat va ser elevada de les seves pràctiques merament mítiques a la pràctica contemplativa gràcies a l'esforç de Sant Agustí i el Pseudo-Dionís, tots dos amb influència directa de Plotí, i que es pot resseguir en tots els místics cristians: Nicolau de Cusa, Boehme, Eckhart, Santa Teresa o Sant Joan de la Creu. Plotí serà una influència important en Blake, Novalis i Schelling i en tots els moviments romànticoidealistes, i des d'ells a Schopenhauer, Nietzsche, Emerson... Neoplatonisme que fonamenta tant la kàbala jueva com el sufisme islàmic (Ibn Arabī). Dificultat d'interpretació des de la racionalitat occidental, d'aquesta intuïció no-dual, que queda reduïda sovint a monisme.
- 1.3.2.2. A l'Àsia, totes les escoles de budisme tibetà, de *chan* i *tian tiai* xinesos, de *zen*, *shingon* i *kegon* japonesos, remunten el seu llinatge a Nāgārjuna directament. Influència decisiva en Śankara, el més gran savi i filòsof del *vedānta advaita* hindú, la gran escola no-dual de l'hinduisme, del que Ramana Maharshi i Aurobindo en són les seves màximes figures contemporànees; com també en el tantrisme del xivisme del Caixmir d'Abhinavagupta.

1.4. Els mestres de la no-dualitat asiàtica.

- 1.4.1. L'Àsia, un terreny fèrtil pel creixement i cultiu de la no-dualitat, i origen del terme: "U, sense segon" (*Chāndogya Upaniṣad*, VIII,2.1); "El quart estat (*turiya*) és l'*ātman* en el seu propi estat de puresa, la vida desvetllada de la consciència suprema. És l'*ātman* que no pot ser vist ni tocat, que ultrapassa

totes les distincions, més enllà del pensament, inefable. La seva realitat és la unió amb ell. Lloc de repòs de la manifestació, tranquil, benigne, no-dual (*advaita*)” (*Māṇḍūkya Upaniṣad*, 7).

1.4.2. No només filòsofs que pensen i savis desperts, sinó també, mestres que expressen i ensenyen de forma transparent la saviesa no-dual. Mestres de Vida: el budista Nāgārjuna (s.II-III), el vedàntic Śaṅkara (s.VIII), el tântric xivaista del Caixmir Abhinavagupta (s.XI), el budista tibetà Padmasambhava (s.VIII), el budista zen Dōgen (s.XIII), el neoconfucià Wang Yangming (s.XV)...

1.5. Pontífexs, sacerdots, realitzadors de la no-dualitat? Per tercer cop es posa en moviment la Roda del Dharma. Els *tantra*. Un *yoga* integral (Aurobindo).

2. Nāgārjuna (c. II-III d.C.). Monjo budista, filòsof, escolàstic i mestre espiritual.

Entre la tradició i la història. Les biografies xineses de Kumarajīva (s.V) i Xuanzang (s.VII), i les tibetanes de Bus-ton (s.XIV) i Tāranatha (s.XVII). Tres Nāgārjuna: el llegendari descobridor dels *sūtra* de la Perfecció de la Saviesa, guardats pels *nāga* (II-I a.C), el gran filòsof escriptor dels Fonaments de la Via Mèdia i mestre espiritual (II-III d.C.), i l'alquimista i mestre tântric (VIII d.C.).

2.1. El nostre Nāgārjuna “històric”, és fill d’una família de *brāhmaṇa* (c.150-250 d.C.), en el sur de l’Índia (Nāgārjunikonda?), a prop d’Amarāvati; com monjo budista viu els preceptes i costums de la comunitat (*saṅgha*), és educat en la doctrina (*abhidharma*) i instruït en lògica, filosofia i teologia budista. Entrenat en els mètodes dialèctics (*vāda*) per defensar i debatre un punt de vista, en disputes monàstiques, en l’àgora pública o en la cort. La llengua utilitzada en els debats i els tractats, és el sànscrit. Format en les tècniques meditatives, la psicologia i filosofia de l’escola *sarvāstivāda*, coneix també la lògica i els sistemes filosòfics no budistes: *nyāya*, *sāṃkhya*, *yoga*... És l’escriptor dels Fonaments de la Via Mèdia i d’altres tractats, i fundador de l’escola Madhyamaka. La tradició el fa rector i abat de la universitat budista de Nālandā, al nord de l’Índia.

2.1.1. L’art dialèctic. Debats entre els diversos punts de vista (*darśana*): *brāhmaṇas*, jaines, budistes... Debat amistós per buscar la veritat (*vāda*); lluita dialèctica per aconseguir la victòria (*jalpa*); refutació del raonament, sense proposar cap tesi pròpia (*vitaṇḍā*). Els *vitaṇḍin*, desconfiança en la lògica, tot i practicant-la: esceptics, materialistes (*cārvāka*), *mādhyamika*, *vedāntin*... Els mitjans de coneixement vàlid (*pramāṇa*): percepció, inferència, analogia, testimoni... Els cinc membres de la inferència o sil·logisme (*anumāna*): 1/hipòtesi: *hi ha foc a la muntanya*. 2/causa: *perquè hi veig fum*. 3/ llei universal amb exemple: *allà on hi ha fum hi ha foc, com en la xemeneia*. 4/aplicació: *hi ha fum a la muntanya*. 5/conclusió: *per tant, hi ha foc a la muntanya*. Els *nyāya sūtra* de Akṣapāda Gautama (s. I d.C.), l’escola hindú de lògica. Tetralema (*catuṣkoṭi*): és, no és, és i no és, i, ni és ni no és.

2.1.2. L’òrgan de coneixement de la psicologia-gnoseologia índia (*antaḥkaraṇa*): substància mental (*citta*), intel·lecte (*buddhi*), jo (*ahaṃkāra*), ment (*manas*),

cinc sentits (*jñānendriya*), cinc facultats de l'acció (*karmendriya*), memòria (*smṛti*), desitjos (*vāsanā*), tendències latents (*saṃskāra*). Una antropologia: l'al·legoria del carruatge (*Kaṭha Upaniṣad*, 3). Cossos (*śarīra*): dens-físic (*sthūla*), subtil (*liṅga*) i causal (*kāraṇa*). Envolcalls (*kośa*): físic (*annamaya*), energètic (*prāṇamaya*), mental (*manomaya*), conscient (*vijñānamaya*), joiós (*ānandamaya*). El *Sāṃkhya*, un realisme, dualista, pluralista i ateu. *Les estrofes del sāṃkhya* d'Īśvarakṛṣṇa (s. IV d.C.).¹

2.1.3. “Quan els sentits i la ment estan callats, i àdhuc *buddhi* reposa en silenci, llavors comença el camí suprem. Aquesta quietud constant s'anomena *yoga*” (*Kaṭha Upaniṣad*, 6). Els *Yoga-Sūtra* de Patañjali (s. III d.C.) posa l'accent en la necessitat d'una ascesi, una pràctica per acabar amb la equivocada identificació del subjecte amb la ment i el cos. L'estat ordinari de la ment, fruit d'aquesta ignorància, és el moviment i la dispersió, i l'objectiu del *yoga*: “*yoga* és la cessació de les fluctuacions de la ment. Quan la ment es calma llavors s'estableix en la seva pròpia naturalesa” (*Yoga-Sūtra*, I, 2, 3). “La cessació de les fluctuacions s'assoleix mitjançant la pràctica constant (*abhyāsa*) i el deseiximent (*vairāgya*)” (*Yoga-Sūtra*, I,12); l'atenció en un sol punt (*ekāgratā*) vol acabar amb dues causes dels moviments de la ment (*cittavṛtti*), l'activitat sensorial i el subconscient (*saṃskāra*).

2.1.3.1. Els vuit membres (*aṅga*) del *yoga* són, la disposició corporal i ètica (*yama, niyama*), l'ascesi corporal (*āsana, prāṇāyāma*), el control mental i meditació (*pratyāhāra, dhāraṇā, dhyāna, samādhi*).

- “Quan els sentits es retiren dels seus respectius objectes, la ment s'interioritza. Això és *pratyāhāra*, la retracció dels sentits. Llavors s'aconsegueix el domini total dels sentits” (*Yoga-Sūtra*, II, 54-55).
- “La concentració (*dhāraṇā*) és mantenir lligada l'atenció de la ment sobre un punt” (*Yoga-Sūtra*, III, 1).
- “La meditació (*dhyāna*) és un flux ininterromput de concentració sobre aquest punt” (*Yoga-Sūtra*, III, 2). *Dhyāna*, contemplació regular i profunda que ens permet penetrar, assimilar, posseir els objectes de meditació. *Dhyāna*, és en pali *jhāna*, que per transcripció fonètica donarà lloc al xinès *channa* i al japonès *zenna*; l'escola budista xinesa *chan* 禪, anomenarà a la meditació asseguda, *zuochan* 坐禪, que en japonès serà, *zazen*.
- “Aquest estat esdevé *samādhi* quan tan sols preval la vertadera naturalesa de l'objecte perquè la ment roman buida (*śūnyam*) de la seva naturalesa” (*Yoga-Sūtra*, III, 3).

2.1.4. Mantinent-se entre l'ascetisme extrem i una vida llicenciosa, Camí del Mig (*majjhimā paṭipada/p.*), el *Buddha*, davant dels seus primers cinc deixebles, *Saṅgha*, posa en moviment la roda del *Dharma*. Les Quatre Nobles Veritats:

2.1.4.1. El sofriment (*dukkha/p.*). Dolor, canvi, condició. “Tot el que és compost és impermanent (*anicca/p.*), tot el que és compost

¹ [Vegeu esquema del Sāṃkhya.](#)

comporta sofriment, tot és no-entitat (*anattā/p.*)” (*Aṅguttaranikāya*, 3.134). Els cinc agregats (*skhandha*): cos-forma (*rūpa*), sensació, percepció, activitats mentals (*saṃskāra*) i consciència (*vijñāna*).

2.1.4.2. L’origen del sofriment. El desig (*taṇhā/p.*) de satisfacció sensual (*kāma*), d’existir (*bhava*) i de no existir (*vibhāva*). “Qui veu l’origen condicional (*pratītyasamutpāda*) de les coses veu la veritat, qui veu la veritat veu l’origen condicional de les coses” (*Majjhimanikāya*, 28). Concatenació de causes i efectes. Roda de l’Existència (*bhavacakra*), la cadena de les dotze anelles: 1/ignorància (*avidyā*), 2/ activitats mentals (*saṃskāra*), 3/ consciència (*vijñāna*), 4/ organisme psicofísic (*nāmarūpa*), 5/ facultats sensorials, 6/ contacte, 7/ sensació, 8/ desig (*taṇhā/p.*), 9/ aferrament (*upādāna*), 10/ esdevenir (*bhava*), 11/ naixença, 12/ envelliment, mort, pena, dolor... “Existint això, allò existirà; si això neix, allò altre neixerà. Si això no existeix, allò altre no existirà; si això desapareix, allò altre desapareixerà” (*Saṃyuttanikāya* 2.28). Interdependència. “No hi ha déu ni divinitat que engendri el cicle d’innombrables existències (*saṃsāra*); no hi ha més que el giravolteig dels fenòmens buits, tots condicionats per causes i efectes” (*Visuddhimagga*, 19).

2.1.4.3. L’extinció del sofriment. “Tot el que sigui matèria, sensacions, percepcions, activitats mentals i estats de consciència, veu ben bé que tot plegat no són sinó fenòmens subjectes a impermanència i a sofriment, fenòmens que són com una malaltia, una espina, un dolor, una aflicció, una adversitat, un defalliment, una buidor (*sūnyatā*), fenòmens sense identitat durable (*anātman*). Veient-ho així, n’aparta la ment, i la concentra en l’element sense mort. Això és pau, això és sublimitat, l’acabament de tot el que és compost, l’abandó dels fonaments de l’existència, l’aniquilació del desig, el desaferrament, l’extinció, el *nirvāṇa*.” (*Aṅguttaranikāya* 9. 36).

2.1.4.4. El camí que porta a l’extinció del sofriment. El noble Camí Òctuple:

- Saviesa (*prajñā*): 1/recte pensament: renúncia, no-egoisme, compassió (*karuna*) i no-violència (*ahimsā*); 2/recta comprensió: comprendre tal i com són les coses, és a dir, les Quatre Nobles Veritats. Via mitjana (*madhyama praṭipadā*) entre l’eternalisme i el nihilisme: “Aquest món, oh Kaccāna, és conforme a la dualitat, el *és* i el *no és*. *Tot és*, aquest és un dels extrems; *res és*, aquest és l’altre extrem. El Perfecte, oh Kaccāna, s’allunya d’aquests dos extrems, mantenint-se en un just terme mitjà.” (*Saṃyuttanikāya*). Una visió filosòfica correcta, una via mitjana entre certes afirmacions i certes negacions. Tota paraula crea la condició del seu oposat i existeix davant seu. Desconfiança vers el llenguatge.

- Ètica (*śīla*): 3/recta paraula: no mentir, xafardejar, ser groller, ni frívol. 4/recta acció: no matar, robar, ni sexe il·legítim. 5/recte guany de vida: evitar professions perniciosos per altres éssers.
- Concentració (*samādhi*): 6/recte esforç: prevenir i foragitar mals desitjos i pensaments; i afavorir-ne i preservar-ne els bons. 7/recta atenció: els quatre fonaments de l'atenció (*satipaṭṭhāna/p.*); cos, sensacions, ment i continguts mentals. Atenció a la respiració (*ānāpānasati/p.*). 8/recta concentració: calma, serenitat (*samatha/p.*), visió íntegra (*vipassanā/p.*). Les vuit abstraccions, absorcions, meditacions (*jhāna/p.*).

2.1.5. Després del *parinirvāṇa* del Buddha i de diversos concilis (Rājagṛha, Vaiśālī, Pāṭaliputra) es produeix un primer cisma entre els *mahāsāṃghika*, una visió més oberta respecte a la disciplina, els laics, la espiritualitat de la dona, els monjos menys dotats i els nous *sūtra*; i els *sthaviravā*, ancians defensors de la puresa del sant (*arhat*), tot i seguit d'una progressiva subdivisió de punts de vista, fins les anomenades divuit escoles antigues:

- *sarvāstivāda*: existència de tots els fenòmens presents, passats i futurs. Els elements (*dharma*) que constitueixen tot fenomen, tenen substància pròpia (*svabhāva*). L'obra de Nāgārjuna, com a reacció a aquesta posició, i com a crítica al *abhidharma* d'aquesta escola, el *Mahāvibhāṣā*.
- *pudgalavādin*: continuïtat de la persona (*pudgala*).
- *sautrāntika*: realisme mesurat; àtoms i instants de consciència.
- *lokottaravādin*: irrealitat dels *dharma* del món, resultat del *karma* i la il·lusió; però existència dels *dharma* supramundans.
- ...

2.1.6. Distincions doctrinals i filosòfiques que donen origen als *abhidharma* (sobre la doctrina). Presentació sistemàtica dels ensenyaments dels *sūtra* i la seva interpretació. Llenguatge filosòfic davant del llenguatge col·loquial dels *sūtra*. Exposició d'un ensenyament últim (*paramārtha*), dels del punt de vista del coneixement pur (*prajñā*).

2.1.6.1. Tot és compost de *dharma*, patrons, una mena de mònades, uns elements bàsics, físics, subtil, mental... Aquests elements no són ni estables ni eterns, sinó impermanents i instantanis.

2.1.6.2. Cap *dharma* existeix de manera aïllada, cada *dharma* existeix en relació i combinació amb els altres *dharma*. Una complexa xarxa d'interrelacions. El diàleg del budisme amb la física contemporània.²

2.1.6.3. Les coses, tot fenomen que experimentem, ja sigui físic, psíquic o mental, no són sinó, un conjunt, una col·lecció de *dharma*, una combinació fugaç d'elements que sorgeixen i desapareixen de forma instantània, però segons, unes causes i condicions: origen

² Vegeu l'excel·lent, Matthie RICARD/ TRINH XUAN THUAN (2000), *El infinito en la palma de la mano. Un diàleg entre la ciencia moderna y la filosofía budista*, Urano, Barcelona, 2001.

condicionat, contingència, relativitat radical (Panikkar), *pratītyasamutpāda*. L'existència de qualsevol cosa o fenomen s'origina i està en dependència d'altres coses o fenòmens, que alhora, estan en dependència...

2.1.6.4. Les coses, els fenòmens, ens apareixen com a tals per una designació convencional (*prajñapti*) amb un nom, una paraula que crea una pseudoidentitat: carro, persona... però en el fons, només tenen una existència imaginària, il·lusòria.

2.1.6.5. Anàlisi minuciosos de tots els processos psicològics, mentals i de l'experiència meditativa.

2.1.7. A Sri Lanka, a finals del segle I aC., s'escriu en pali el cànon budista. Conegut com el *Tipiṭaka/p.*, les tres cistelles.³ El *Vinayaṭiṭaka/p.*, la cistella de la disciplina monàstica; el *Suttapiṭaka/p.*, la cistella dels sermons i la paraula del Buddha; i l'*Abhidhammapiṭaka/p.*, la cistella de la psicologia budista i les especulacions filosòfiques. És en aquest moment quan també comencen a apareixer els *sūtra* de la *prajñāpāramitā*, origen d'un nou corrent en el budisme, el *Mahāyāna*, el Gran Vehicle.

2.1.8. Segons la tradició, el mateix Buddha a Rājagṛha, al Pic dels Voltors, posa en moviment per segon cop la Roda del Dharma. Un ensenyament que no tots els sants presents poden escoltar ni entendre, i una revelació del Buddha que continua més enllà del seu *parinirvāṇa*. *Dharmakāya*, Cos de l'Ensenyament: un Buddha etern, glorificat. Els ocults *sūtra* de la *prajñāpāramitā*, una saviesa (*prajñā*) que ha anat més enllà, una saviesa de la vacuïtat, suprema i omniscient. Saviesa divinitzada i transcendent, que expressada en els *sūtra*, serà objecte de veneració: els *Sūtra llargs de vuit, cent, vint-i-cinc... mil línies*, el *Sūtra del cor*, el *Sūtra del diamant*, el *Sūtra de Vimalakīrti*, el *Sūtra del Lotus*.

2.1.8.1. Ja pel *theravāda*, hi ha una condició de *bodhisattva*, l'ésser del despertar, aconseguida per l'*arhat* després d'un lent procés de purificació per arribar al *nirvāṇa*, tot i renunciant-hi. Però el *nirvāṇa* del camí del sant, no deixa de ser quelcom separat del món. Dualisme i orgull subtil de la santedat.

2.1.8.2. Pel *Mahāyāna*, gran vehicle, més enllà del camí dels deixebles (*śrāvaka*) o dels solitaris (*pratyekabuddha*), petit vehicle (*hinayana*), hi ha el camí dels *bodhisattva*. Des d'un principi, i commogut pel patiment de tots els éssers, el novici fa el vot i pren la ferma determinació (*prañidhāna*) d'arribar al despertar (*bodhicitta*), per ajudar a tots els éssers a alliberar-se del patiment i les seves causes.

2.1.8.3. Saviesa i compassió. El *bodhisattva*, completament desaferrat de qualsevol idea de "jo" o "meu", deixà enrere el mateix *nirvāṇa*. El mèrit acumulat en el difícil camí de santedat, és converteix en donació. Transferència dels mèrits. El *bodhisattva* en la seva saviesa no veu res ni a ningú, i en la seva compassió està decidit a salvar-ho tot i a tothom.

³ [Vegeu esquema del Cànon Pali.](#)

- 2.1.8.4. El *nirvāṇa* no és res a aconseguir, la salvació no pot succeir ni arribar, el camí del *bodhisattva* és un viatge a enlloc: “no hi ha ignorància ni extinció de la ignorància, i així successivament fins que arribem al fet que: no hi ha decadència ni mort ni extinció de la decadència ni de la mort. No hi ha sofriment ni causes del sofriment ni camí ni etapes. No hi ha facultat de conèixer ni objectius ni no-objectius” (*Sūtra del cor - prajñāpāramitā hṛdaya sūtra*).
- 2.1.8.5. La *prajñāpāramitā*, és adonar-se de la manca de naturalesa pròpia, de la vacuïtat (*śūnyatā*) del mateix *nirvāṇa*; igual que tot fenomen, tot *dharma*, el *nirvāṇa* és buit: “tot el que té forma és buit i tot el que és buit és forma” (*Sūtra del cor - prajñāpāramitā hṛdaya sūtra*). En el fons no hi ha cap diferència entre el món i el *nirvāṇa*, una distinció que només és fruit de la ignorància. Entendre la vacuïtat és veure les coses tal com són (*tathatā*).
- 2.1.8.6. Tot ésser posseeix la capacitat d’arribar al Despertat. El *Tathāgata*, l’eixí sempre present, l’eixí com és, l’essència, la naturalesa de Buddha és present arreu.
- 2.1.8.7. El Buddha, sempre present, mai es cansa d’il·luminar als éssers conscients i de despertar en ells la fe pura. Medis hàbils (*upāya*), ensenyaments provisionals, adequats a cada època; la fe com a via.
- 2.1.8.8. La meva meta com a seguidor del *dharma* ha d’ésser atractiva, ja que sinó *jo* no la cercaria, però, no ha de ser atractiva per a mi, ja que sinó, *jo* la voldria aconseguir. Les perfeccions (*pāramitā*) són buides. Tot fenomen és il·lusori (*māyā*), buit (*śūnyā*), i no només el jo, fins i tot les tres joies del buddhisme, el *Buddha*, el *Dharma* i el *San̄gha*: “si veus que tota forma és no-forma, llavors veus al *Tathāgata*” (*Sūtra del diamant - vajracchedikā prajñāpāramitā sūtra*, 5.)

2.2. L’obra de Nāgārjuna és de fet, un desenvolupament filosòfic de la literatura de la Perfecció de la Saviesa (*prajñāpāramitā*). Escrita en sànscrit, encara que sovint només conservada en tibetà i/o xinès, l’obra que s’atribueix a Nāgārjuna consta de tractats, uns manuals d’instrucció (*śāstra*), que són una sistematització de l’ensenyament que contenen els *sūtra*; però també de consells didàctics i himnes de caràcter devocional.

- *Mūlamadhyamakakārikāḥ*: Fonaments de la Via Mèdia - (MK). El text més important i reconegut de Nāgārjuna, es un tractat (*śāstra*) polèmic, escrit en estrofes (*kārikā*), que analitza els conceptes claus de la metafísica com la causalitat, el moviment, el temps i espai, però també aquells propis del budisme, com els factors de la personalitat (*skhandha*), el *karma*, el *Tathāgata*, els elements (*dharma*), les tendències mentals (*saṃskāra*), les nobles veritats... Text fundacional de l’escola *madhyamaka*, i que ha estat objecte de nombrosos comentaris, tant dels membres de l’escola, p.e., el fonamental de Candrakīrti (*mūla madhyama vṛitti prasannapadā*), com

també d'altres autors del *mahāyāna*, p.e., Asanga, no budistes, i fins i tot, comentaris contemporanis, tant a dins com a fora de l'Àsia.

- *Vigrahavyāvartanī*: Abandonament de la discussió - (VV). De caràcter dialèctic, amb les principals objeccions a la doctrina de la vacuïtat i les seves respostes, és una crítica de les categories bàsiques de la lògica del *nyāya*.
- *Śūnyatāsaptatī*: Les setanta estrofes de la vacuïtat - (SS). Sobre la vacuïtat de tots els fenòmens resultat de la manca de naturalesa pròpia. Tot té la serenitat del *nirvāṇa*.
- *Yuktiṣaṣṭikā*: Les seixanta estrofes de l'argumentació - (YS). Un dels textos més citats per la *madhyamaka* i que tracta els temes clàssics de l'escola. La manca de realitat de l'existència i del *nirvāṇa*, la serenitat de l'anar i venir dels fenòmens. El savi sap que tot és il·lusió, i no pren cap posició.
- *Vaidalyaprakaraṇa*: Tractat sobre la subtil trituració - (VP). “L'objectiu és eliminar l'arrogància d'aquells lògics qui estan àvids de discussions”. Refutar la noció del medis (*pramāṇa*) i objectes (*prameya*) de coneixement del *nyāya*. Mútua condició, manca de naturalesa pròpia.
- *Ratnāvalī*: La garlanda preciosa - (RA). Obra de maduresa, i sovint citat en la literatura del *mahāyāna*. Consells del monjo al rei. Governar segons el *Dharma*. S'hi tracten qüestions metafísiques, morals, socials i polítiques. El camí del *bodhisattva* i un manifest dels ideals del *mahāyāna*.
- *Suhr̥llekha*: Carta a un amic - (SL). Un text utilitzat pel budisme tibetà com a manual pels novicis. La carta parla de moral i és una exhortació per seguir el *Dharma* segons el *mahāyāna*. Referència al Buddha Amitāba i a Avalokiteśvara.
- *Catuḥstava*: Quatre himnes al Buddha - (CS). Text de caràcter devocional. Lloança a aquell qui ha anat més enllà del món: irrealitat del món, relacionalitat, vacuïtat, transferència del mèrit. Lloança a l'incomparable: el món com a creació mental, identitat del Buddha amb el Dharma, encara que tots dos buits. Lloança a l'impensable: impossibilitat del sorgir, relativitat i inexistència. Lloança d'acord amb la veritat de sentit últim: lloança impossible al Buddha, des del punt de vista de *paramārtha*, on no hi ha dualitat, ni lloança, ni l'objecte d'aquesta.
- *Bodhisambhāraka*: Les acumulacions per la il·luminació - (BS)
- *Bodhicittavivarāṇa*: Exposició sobre el pensament de la il·luminació - (BV)
- *Pratīyasamutpādaḥṛdayakārikā*: Versos sobre el cor del sorgir dependent - (PK)
- *Vyavaharasiddhi*: Establiment de la convenció - (VS)

2.3. L'escola *madhyamaka* en l'àmbit del moviment *mahāyāna*, es defineix sobretot per la seva metodologia. Un mètode dialèctic particular que rebutja qualsevol de les dues opcions d'una qüestió, extensiu al tetralema (*catuṣkoṭi*: és, no és, és i no és, ni és ni no és), i mantenint-se en un punt mig. Els seus adeptes són anomenats els *madhyamika*, i ja que la seva doctrina afirma que tot els elements i factors de l'existència són buits de naturalesa pròpia (*svabhāva-sūnya*), sense essència (*niḥsvabhāva*), també se'ls anomena *sūnyavādin* i *niḥsvabhāvavādin*.

- 2.3.1. Āryadeva (s.III), sembla ser, deixeble directe de Nāgārjuna, i continuador de la seva dialèctica i doctrina (*śūnyavāda*).
- 2.3.2. Buddhapālita (470-550 d.C.), segueix aquesta dialèctica negativa de reducció al absurd de tots els raonaments, que marcarà una de les línees de la *madhyamaka*, la *prāsaṅgika*, davant de la postura *svātantrika* que va defensar Bhāvaviveka (500-570 d.C.), que proposa una inferència pròpia (*svatantra*) del *madhyamika*, per poder explicar de forma positiva el significat de la vacuïtat. Ambdós, són autors dels primers comentaris als Fonaments de la Via Mèdia.
- 2.3.3. Candrakīrti (600-650 d.C.), una de les figures més important de la *madhyamaka* i autor del fonamental “Comentari clar de la via mèdia” (*prasannapadā madhyama vṛitti*). Les dues veritats, convencional (*saṃvṛti*) i última (*paramārtha*); una veritat convencional que cobreix, però pot ser un medi útil (*upāya*) per accedir a l’última. Naturalesa i qualitats del *buddha* i la seva *prajñā*. Com a *madhyamika prāsaṅgika* prendrà posició davant del nou corrent del *mahāyāna*, el *yogācāra*.
- 2.3.4. Śāntideva (650-750 d.C.), segons la tradició mestre a Nālandā, i autor del conegut i celebrat poema, “El camí vers la Llum” (*bodhicaryāvatāra*).
- 2.3.5. Śāntarakṣita (680-740d.C.) i Kamalaśīla (700-750 d.C.), varen contribuir a certa síntesi *madhyamaka-yogācāra*, i responsables de la introducció del budisme al Tíbet.
- 2.3.6. La *madhyamaka* a la Xina de la mà de Kumārajīva, “Escola dels tres tractats” (*Sanlun-zong*); al Tíbet, “Escola del Mig” (*Dbu-ma-pa*); i al Japó (*Sanronshū*).
- 2.4. L'escola de la “pràctica del yoga”, *yogācāra*, d'Asaṅga i Vasubandhu (s.IV), l’altre gran corrent del *mahāyāna*. Asaṅga rep l’ensenyança del *bodhisattva* Maitreya, o el mestre Maitreyanātha, posant en moviment per tercer cop la Roda del Dharma. Davant la dialèctica *madhyamaka*, posa l’accent en el camí meditatiu del *bodhisattva* i en l’experiència de percebre els fenòmens com a construccions mentals. Anomenada *vijñānavāda*, “escola de la consciència”, per l’estudi i treball sobre aquesta, tot i amb la proposta d’una consciència arrel, *ālayavijñāna*, receptacle de les llavors kàrmiques, més enllà o a sota de les sis consciències dels sentits, i una setena consciència mental amb taca. Com també, finalment anomenada *cittamātra*, “només ment”, per afirmar que tot fenomen, el món que experimentem només és resultat de l’activitat provocada per les llavors kàrmiques, en la consciència base, encara que aquesta resta sempre immaculada. Tot fenomen (objecte-subjecte), només és una producció mental que es presenta a la consciència, allò únic que existeix, en la forma de tres naturaleses: imaginària, dependent, o tal i com és (*tathatā*). Continuarors en seran, Dignāga, fundador de l’escola de lògica budista, i Dharmapāla (s.VI), que marcarà amb tendència *vijñānavāda*, la universitat budista de Nālandā, un espai de debat *mahāyāna*.
- 2.5. Els *madhyamika* criticaran al *cittamātra* pel seu substancialisme idealista, i al seu torn, aquests criticaran a aquells per nihilistes. Mútues i fecundes influències que marcaran l’evolució de tot el budisme *mahāyāna* d’Índia, Tibet, Xina i Japó.
- 2.6. Aparició del tercer vehicle, el vehicle diamantí, *vajrayāna*, el budisme tântric. Tantra, continuïtat, trama, textura. La veritable naturalesa de les coses, un *continuum* sota el *saṃsāra - nirvāṇa*. Els fenòmens expressió pura de la vacuïtat, teixeixen la trama il·lusòria de l’existència. La fascinació per les aparences, es

estar atrapat en les xarxes de la il·lusió; reconèixer la seva naturalesa pura i buida, es estar despert. La via del *vajrayāna*, és el medi de realització d'aquesta naturalesa última, d'aquest sentit ocult de l'existència fenomènica.

- 2.7. Les interpretacions de Nāgārjuna en els estudis asiàtics i budistes. S'ha interpretat erròniament com a nihilista; també des d'una perspectiva neokantiana i vedàntica amb la distinció (aparença-realitat/fenomen-noumen), i la impossibilitat de parlar sobre allò absolut (antinòmies), interpretació aquesta que és oficial en el neohinduisme; hi ha la interpretació que ha remarcat els aspectes lògics i de filosofia del llenguatge, que apunten vers un escepticisme antidogmàtic, i més recentment, vers cert deconstructivisme. Les lectures de Nāgārjuna, però, haurien de tenir present l'obra d'aquest en el seu marc natural de tradició budista, per evitar interpretacions un pèl externes i no del tot ajustades.

3. La no-dualitat de Nāgārjuna i la doctrina de la vacuïtat (*śūnyatā-vada*).

- 3.1. Tot és condicionat i en relació. Els *dharma* són buits.

3.1.1. El sorgiment condicionat (*pratītyasamutpāda*) i la manca de naturalesa pròpia (*svabhāva*). Qualsevol cosa o fenomen que sorgeix segons condicions, no pot tenir naturalesa pròpia: “El sorgir de la naturalesa pròpia, mitjançant causes i condicions no és possible. Si la naturalesa pròpia s'originés mitjançant causes i condicions, llavors seria produïda.” (MK. XV, 1). Si no hi ha res amb naturalesa pròpia, tampoc pot haver-hi res amb naturalesa diferent (*parabhāva*), és a dir, quelcom que depengui d'una altra cosa amb naturalesa pròpia. “Sense naturalesa pròpia i naturalesa diferent, com pot existir una entitat.” (MK. XV, 4). No hi ha res amb naturalesa real (*bhāva*), res que existeixi substancialment. I si no hi ha res que existeixi realment, no pot haver-hi res que sigui no existent (*abhāva*), és a dir, quelcom que existia i que ha deixat d'existir. “*Existeix* és aferrar-se a la permanència. *No existeix* és aferrar-se a l'aniquilació. Per tant la persona sàvia no hauria de basar-se ni en l'existència ni en la no existència” (MK. XV, 11).

3.1.2. No hi ha sorgiment ni acabament de res. Les coses i els fenòmens no arriben a ser entitats que existeixen per si mateixes, sinó condicionades per altres coses i fenòmens. “Una entitat que no sorgeixi en dependència no és possible. Per tant, una entitat (*dharma*) que sigui no buida no és possible.” (MK. XXIV, 19). Res sorgeix, res s'extingeix (*anutpāda*), però ho sembla: “no existeix sorgir, no existeix exhaurir. Els mestres parlen del sorgir i de l'exhaurir de l'acció amb un propòsit pràctic.” (YS. 21).

3.1.3. Aquest sorgiment condicionat (*pratītyasamutpāda*) dels fenòmens ho és en el temps, però també en la seva condició d'existència; no hi ha entitats que interactuen, res és per si mateix, sinó en relació amb d'altres, que alhora ho són amb d'altres... Relativitat radical, tal i com ho expressa, Raimon Panikkar⁴.

⁴ Raimon PANIKKAR, *El silencio del Buddha. Una introducción al ateísmo religioso*, Siruela, Madrid, 1996, pp., 119-133.

Fins i tot el *nirvana*, allò incondicionat és condicionat conceptualment pel seu oposat.

- 3.1.4. Lluita contra tota mena de substantivació i reificació del real: “Aquells qui comprenen la realitat, perceben que les entitats són no permanents, enganyoses, inútils, buides, insubstancials i sense naturalesa pròpia. Formes d’existència sense fonament, no objectives, sense arrel, inútils, sorgides de la ignorància, sense inici, mig i fi.” (YS. 25-26). La característica de les coses és l’engany, aparèixer com el que no són. Una imatge en el mirall, un miratge, una il·lusió (*māyā*), un somni: “Les composicions són com una ciutat de gandharves, com una il·lusió, com un miratge, com una bombolla, com l’escuma de l’aigua, com un somni, com el cercle de llum produït per una torxa.” (SS. 66).
- 3.1.5. El mateix jo se’ns presenta d’aquesta forma: “De la mateixa manera que tal com s’ha explicat la imatge de la cara d’un mateix es veu en dependència del mirall però realment no existeix com a cara. [...] Justament així com la imatge de la cara no es veu sense la dependència del mirall, també la concepció del Jo no existeix sense la dependència dels agregats.” (RA. 31, 33)
- 3.1.6. Y no podem dir que són existents ni no existents: “Aquells qui estan convençuts de que les entitats condicionades són com la lluna a l’aigua, ni existents ni no existents, no són captivats per falses opinions.” (YS. 45). Una lluna a l’aigua que existeix per tot un seguit de condicions i xarxa de relacions. Tot allò que experimentem no existeix en un sentit absolut, sinó només de forma relativa, com un fenomen que té la marca de la impermanència. Nāgārjuna vol crear un espai intermedi entre la existència i la no existència, un espai, que és el món de l’esdevenir, que té la naturalesa d’allò prodigiós i la pau del *nirvāṇa*.

*Abans de caure,
les fulles tenen ja
color de terra.*

*Salta una carpa.
I el cercle de la lluna
tremola a l’aigua.*

J.N.Santaeulàlia⁵

- 3.1.7. “Així com l’inepte s’adhereix a un reflex que pren com a real, també la gent queda captivada en la xarxa dels objectes mitjançant l’error.” (YS, 53), però, “Els savis suprems de la realitat que van percebre el sorgir en dependència van dir que tota entitat que sorgeix condicionadament és no nascuda.” (YS. 48). Tot té la serenitat del mateix *nirvāṇa*: “Si una entitat s’origina en dependència d’una altra, aquella neix a partir d’aquesta. No existint aquesta, aquella no s’origina. Allò existent i allò no existent, allò condicionat i allò no condicionat, són pau: *nirvāṇa*.” (SS. 63).
- 3.1.8. El canvi i el camí de l’alliberament només és possible per la manca de naturalesa pròpia; si la ignorància fos amb naturalesa pròpia no podria deixar de ser. No hi hauria camí, ni perfecció, ni salvació. El camí es defineix com un

⁵ J.N.SANTAEULÀLIA, *La llum dins l’aigua*, Columna, Barcelona, 1996. Col·lecció de haikús que va rebre el Premi Jocs Florals de Barcelona 1996.

procés de canvi, des de la realitat del dolor a la seva extinció, i a la transformació de la percepció per la meditació. “Si existeix la naturalesa pròpia, l’univers seria no sorgit, no exhaurit, romanent immutable i mancat de diversitat [...] Aquell qui percep el sorgir en dependència també percep el sofriment, el seu sorgir, el seu exhaurir i el camí.” (MK. XXIV, 38, 40). Si el món fos real, l’alliberament significaria deixar d’existir: “Si l’existència fos real, com sostenen els ignorants, perquè no s’admet l’Alliberament a partir de la no existència. [...] No existeix realment cap d’ambdós: l’existència (*saṃsāra*) i l’Alliberament (*nirvāṇa*). S’ha dit que *nirvāṇa* és el profund coneixement de *saṃsāra*.” (YS. 3, 6).

- 3.2. Les dues veritats (*satyadvaya*). “Sense fonamentar-se en la veritat convencional (*saṃvṛti*) el significat de la última (*paramārtha*) no s’ensenya. Sense la comprensió del significat de la última l’alliberament no s’obté.” (MK. XVIII, 10).
 - 3.2.1. La confusió sobre la naturalesa dels fenòmens es produeix perquè les persones no comprenen que el *Buddha* va impartir el *Dharma* segons dos nivells de veritat. “L’ensenyança del *Dharma* mitjançant els *Buddha* es basa en les dues veritats (*satya*): veritat convencional (*saṃvṛti*) i veritat última (*paramārtha*). Aquells qui no comprenen la distinció entre aquestes dues veritats no comprenen la profunda veritat de l’ensenyança del *Buddha*.” (MK. XXIV, 8-9). El mateix *Buddha* va adaptar la forma del seu ensenyament a les diverses capacitats de l’auditori en cada moment particular, i el llenguatge dels *sūtra*, era de caire força convencional. “Encara que els *Buddha* parlin de permanència, naixement i destrucció, existència i no existència, d’inferioritat, igualtat i superioritat en relació al món convencional, res d’això no existeix.” (SS. 1)
 - 3.2.2. La veritat del llenguatge convencional ve donat per les convencions lingüístiques acordades per tota comunitat humana. Els termes, sorgeixen per la conceptualització discriminatòria, imaginació, construcció mental (*prapañca*) que abstreu i segmenta el flux de l’experiència, tot i acabant-los considerant entitats, coses que semblen existir per si mateixes al marge de les nostres projeccions, amb naturalesa pròpia, i tot seguit, objectes d’aferrament. “L’alliberament esdevé a partir de l’exhauriment de l’acció i impureses. Perquè el que s’imagina (*vikalpa*), [un *jo*, un *meu*], pateix l’acció i les impureses (*karmakleśa*). Les composicions mentals (*vikalpa*) s’originen a partir de les projeccions mentals (*prapañca*). Aquesta projecció mental s’exhaureix amb la vacuïtat.” (MK. XVIII, 5). El sorgir dependent de la pròpia activitat mental. Interdependència dels fenòmens, però també dels fenòmens i l’observador.
 - 3.2.3. I és el mateix llenguatge que sorgeix en dependència. Els constructes lingüístics (*prajñapti*) adquireixen significat per la seva interrelació, i no pas en referència a cap objecte extern. Mercats de la paraula, jocs lingüístics autoreferencials, amb regles que marquen una determinada veritat. “*Buit, no buit, ambdós o cap dels dos* no s’hauria d’afirmar. Només s’utilitza nominalment.” (MK. XXII, 11).
 - 3.2.4. El llenguatge determina tal i com experimentem el món, però no fa que les coses comencin a existir. Nom i cosa existeixen en mútua dependència, és a dir, tots dos són buits de naturalesa pròpia. “Encara que els *Buddha* parlin de

permanència, naixement i destrucció, existència i no existència, d'inferioritat, igualtat i superioritat en relació al món convencional, res d'això no existeix [...] Totes les entitats designables amb paraules, igualment que el *nirvāṇa*, són buides de naturalesa pròpia.” (SS. 1-2) Al dissoldre el llenguatge també es dissolt l'objecte que el llenguatge designa i crea. “Quan el domini de la ment s'ha exhaurit, allò que pot ser anomenat també s'ha exhaurit” (MK. XVIII, 7). Conceptes i coses irrealment per manca de naturalesa pròpia, però no del tot inexistent, ja que tenen una realitat convencional.

3.2.5. La veritat convencional com mitjans hàbils (*upāya*) i provisionals per accedir a la veritat última (*paramārtha*). “No és sense recórrer a la veritat convencional ni és mitjançant el rebuig a la veritat convencional que nosaltres diem: Totes les entitats són buides. No és possible ensenyar la veritat absoluta sense recórrer a la veritat convencional.” (VV, 28). Les Quatre Nobles Veritats, tots els ensenyaments budistes i la pròpia doctrina de la vacuïtat, són una veritat convencional útil (*upāya*) per la salvació. “Tot és veritat (*tathya*) i res és veritat. I tot és veritat i no veritat. I no és ni veritat ni no veritat. Aquesta és l'ensenyança del *Buddha*”. (MK. XVIII, 8).

3.3. Llenguatge de la vacuïtat com a remei contra tota teoria. “Els *śūnyatāvādins*, com que no s'adhereixen a res, no accepten aquestes categories sobre les instruments de coneixement vàlid, l'objecte, la demostració, etc.” (VP. 1).

3.3.1. Cal alliberar-se d'idees i opinions (*dr̥ṣṭi*), ja que totes elles no són sinó suposicions, falses creences. Els constructes mentals, projeccions (*prapañca*), concepcions (*vikalpa*) i opinions (*dr̥ṣṭi*), són impediments que donen realitat a allò que no en té. Les més nocives: és i no-és, persistència i aniquilació. “Quan es compren la condicionalitat, a partir de l'exhauriment de les creacions mentals (*prapañca*) que constitueixen la xarxa de les falses creences (*dr̥ṣṭi*) i l'abandonament de l'atracció, el rebuig i l'error, un es dirigeix de forma pura cap l'Alliberament.” (SS. 73).

3.3.2. Tot un treball dialèctic crític de deconstrucció, de desarticulació de la terminologia de l'escolàstica anterior, amb la reducció a l'absurd o la regressió infinita. “Si uns i altres objectes s'estableixen mitjançant els instruments del coneixement vàlid, com aquests instruments del coneixement vàlid s'estableixen?” (VV, 31). Sense cap pressuposició pròpia, Nāgārjuna treballa amb les dels seus oponents fins anorrear-les, fins a mostrar la inconsistència, la manca de naturalesa pròpia (*svabhāva*) de tota posició. “Els magnànims no posseeixen tesi ni disputa. Com pot existir una tesi oposada a una tesi inexistent.” (YS. 50)

3.3.3. Una dialèctica, una nova forma de parlar que va buidant tot discurs. Les paraules perden pes i es van alliberant de la càrrega del referent. Una retòrica que no ens *demostra* sinó que ens *mostra* la irrealitat de les paraules i del món que aquestes designen. “Si jo compregués quelcom amb l'ajut dels quatre instruments del coneixement vàlid: la percepció, la inferència, la comparació i el testimoni verbal, o amb l'ajut d'algun d'ells, llavors únicament afirmaria o negaria. Com no comprenc precisament cap objecte de cap classe, ni afirmo ni nego.” (VV, 30). Indeterminació, paradoxa, tautologia (la vacuïtat és buida).

Suspensió del judici. Un discurs que ens deixa en suspens, en silenci, però que
ahora ens ressona amb eloqüència i ens inspira.

- 3.3.4. La possibilitat d'una hermenèutica oberta a l'hora d'acostar-se a qualsevol text,
sense cap posició, sense inclinacions, sense preferències, sense la contaminació
de les projeccions mentals. Hermenèutica meditativa creadora d'un espai
d'infinits significats. Pòtols místics en camí per les textures d'un llenguatge
sant.
- 3.3.5. Abandonament de la discussió. Qui es deixa atrapar per les idees caurà en la
més nociva de totes, la de tenir idees pròpies. “Quan algú adopta qualsevol
posició, queda captivat per la retorçada serp de les impureses. Però aquells, les
ments de les quals no adopten cap posició, no són captivats.” (YS. 51).
Llenguatge buit del qui no pren cap posició i que per això no pot ser objecte
d'aferrament. “Jo, en tot cas, no nego cap entitat, perquè no existeix cap entitat
a negar. Així, sent totes les entitats buides, no existeix tampoc una entitat a
negar, ni una negació; tu realitzes una calúnnia quan dius: *Tu negues.*” (VV,
63.). Llenguatge buit en el que es projecta la posició de l'altre.
- 3.3.6. La ignorància és caure en les trampes de la dualitat (*dvaya*): *anātman* o *ātman*,
dolor o goig, permanència o impermanència... “La ignorància (*avidya*)
s'exhaureix a partir de l'exhauriment de les confusions. Quan la ignorància s'ha
exhaurit les composicions mentals s'exhaureixen.” (MK. XXIII, 23). “Oh Rei,
perquè no t'arruïnis explicaré mitjançant les escriptures la forma d'allò
supramundà, tal com és, la realitat no participativa del dualisme (*advaya*).”
(RA. 78).
- 3.3.7. La vacuïtat, però, no pot convertir-se en un nou punt de vista. “Si existís una
entitat no buida, existiria llavors quelcom anomenat buit. No obstant, no
existeix res que sigui no buit. Com podria existir quelcom buit? Els victoriosos
han dit que la vacuïtat és l'abandonament de totes les opinions. Aquells qui
tenen la vacuïtat com una opinió són incorregibles.” (MK. XIII, 7-8). Més que
una veritat, és una manera de veure, contemplar, viure i ser en el món.
- 3.3.8. Veritat última no accessible als ignorants, ja que no veuen la veritat
convencional. “La percepció incorrecte de la vacuïtat destrueix la persona de
poca intel·ligència. És com una serp agafada incorrectament o un coneixement
incorrectament exercit.” (MK. XXIV, 11). La veritat última com un arcà que té
uns guardians experts en una ciència del desvetllament. “Les doctrines de la
virtut última s'han descrit pels seus conqueridors com a profundes, subtils i
temibles pels no seriosos, aquells que no han après. *No sóc, no seré. No tinc, no
tindrè.* Això és temut per tots els no seriosos i extingeix la por en el savi.” (RA.
25-26). La visió última descansa en la comprensió de la realitat convencional.
“La doctrina de la virtut definitiva va ser ensenyada pels Buddha perfectes, els
vidents de la realitat, com a profunda, incomprendible i sense base. Atemorits
per aquesta doctrina sense base, gaudint en una base, no travessant més enllà de
l'existència i de la no existència, els éssers ignorants s'arruïnen ells mateixos.”
(RA. 75-76).
- 3.3.9. La vacuïtat és un llum, una eina, un cultiu de la ment (*bhāvanā*) que ens fa
veure la realitat tal qual és, i no una afirmació sobre aquesta. Una terapèutica
espiritual que fa possible una intuïció (*prajñā*) que cal profunditzar amb una

contemplació meditativa del fenòmens. Una pràctica, un entrenament de la nostra percepció i un ascetisme, un dejuni desarticulador de les nostres projeccions mentals. “Aquells que estabilitzen la seva ment inestable, al pensar que no existeix la naturalesa pròpia, travessen el terrible oceà de l’existència que és agitat pel monstre de les impureses.” (YS. 59). Un saludable silenci mental, ja que tota elucubració impedeix veure la realitat tal qual és. “Aquells qui conceben, amb vanes especulacions, al Buddha com immutable i més enllà de tot pensament, perjudicats per les projeccions no perceben al Tathāgata.” (MK. XXII, 15).

- 3.4. Camí del Mig del sorgir dependent i la vacuïtat. “Comprenem que allò que sorgeix en dependència, això és la vacuïtat. Això és un convenció dependent. Això mateix és el camí del mig.” (MK. XXIV, 18)
 - 3.4.1. Tot fenomen és condicionat i buit de naturalesa pròpia (*svabhāva*). “El Benaurat ha dit que allò que és de naturalesa il·lusòria és fals. Totes les composicions mentals són de naturalesa il·lusòria. Per tant, són falses. Si allò que és de naturalesa il·lusòria és fals, què és allò fals? El Benaurat ha dit, que la il·luminació de la vacuïtat.” (MK. XIII, 1-2). La vacuïtat, una llum que il·lumina l’existència. La ignorància és desconèixer a la llum de la vacuïtat, la vacuïtat de tot fenomen.
 - 3.4.2. La vacuïtat com una realització, personificada en la figura del *bodhisattva* amb les seves sis virtuts (*pāramitā*). “Generositat (*dāna*), moralitat (*śīla*), paciència (*kṣānti*), esforç/energia (*vīrya*), meditació (*dhyāna*) i saviesa (*prajñā*): realitza aquestes perfeccions incommensurables i, havent creuat el mar de l’Existència, esdevé el Senyor dels Vencedors.” (SL. 8). La perfecció moral com una prova de veracitat i legitimitat. Ment en silenci i cor purificat. L’energia alliberada en la dissolució d’idees i opinions, és ara una força compassiva per l’alliberament de tots els éssers. “Sigues tranquil com la lluna plena, sigues brillant com el sol a la tardor, sigues profund com l’oceà, sigues ferm com la muntanya Meru.” (RA. 496). Saviesa i compassió dels *bodhisattva*, sempre presents i inescapables: “Quan no sorgeixen els completament il·luminats i s’exhaureixen els deixebles, el coneixement dels Il·luminats s’origina sense mediació.” (MK. XVIII, 12)
 - 3.4.3. El món és en construcció: ment, desig, imaginació, percepció, consciència... però, des de la llum de la vacuïtat es pot construir un món sense *dukha* i en pau (*śānta*). “La pacificació de totes les opinions (*dṛṣṭi*) i la pacificació de les il·lusions; mai el Buddha no va ensenyar cap Dharma a ningú enlloc”. (MK. XXV, 24). Quan s’acaben tota mena de projeccions, en un estat de serena equanimitat, la realitat se’ns presenta tal com és. “No dependent d’un altre, pacífica (*śānta*), no produïda mitjançant la projecció mental, sense distincions, sense diferències; aquestes són les característiques de la realitat (*tattva*). (MK. XVIII, 9).
 - 3.4.4. La realitat (*tattva*) dels *Buddha* és serena (*śānta*), i no una creació de la confusió mental (*prapañca*) i més enllà de tota discriminació (*vikalpa*), construcció (*saṃkalpa*) o imaginació (*parikalpa*). Allò mateix, tal i com és (*tattva*), sense discriminació, indiferenciat, sense condició, és en el fons

l'essència de tot *dharma*. No nascut, no originat, serè... com el *nirvāṇa*. El *nirvāṇa* ja no és un *dharma* diferent dels altres *dharma* condicionats del *saṃsāra*. No hi ha cap diferència entre ells: “*saṃsāra* és *nirvāṇa*, *nirvāṇa* és *saṃsāra*” (MK, XXV, 19).

“El sorgir en dependència és el més estimat i profund tresor del discurs de la paraula del *Jina*. Aquell qui és capaç de veure això veu a *Buddha*, el suprem coneixedor de la realitat [...] Aquells qui assoliren la realització del *Dharma* no van descendre del cel ni varen germinar de la terra com les collites. Ells van ser, prèviament, únicament persones comuns subjectes a les afliccions mentals. Què més necessites per predicar des de la intrepidesa? Sotmet la teva ment; aquesta és la més útil i essencial de les instruccions. El *Bhagavan* va dir que la ment és l'origen del *Dharma* [...] Alegra't de totes les virtuts de tots els éssers i dedica't a les tres classes de bones accions per adquirir l'estat de *Buddha*. Llavors, amb aquesta quantitat de virtut, esdevé un mestre de *yoga* en tots els móns dels déus i dels humans, per un nombre immensurable de naixements, i protegeix aquesta gran quantitat d'éssers indefensos amb accions com les d'Ārya Avalokiteśvara. En el naixement final, dissipa la malaltia, l'envellir, el desig i l'odi. Llavors, en un camp de *Buddha*, esdevé, com ho va fer el senyor Amitābha, el guardià del món, amb el recipient de les existències d'infinita extensió [...] Finalment assoleix l'estat transcendent: de nom únic, pacífic, sense por, sense corrupció i perfecte.”

Suhrllekha - Carta a un amic (SL. 112, 116-117, 119-121, 123).

Més jo sóc un beneïdor, un que diu *sí*: i duc mon *sí* beneïdor per damunt de tots els abismes.

He lluitat molt de temps i m'he tornat lluitador per tenir un dia les mans lliures per a la benedicció.

Heu's aquí ma benedicció: estar sobre tota cosa com si fos el cel d'ella, el seu sostre esfèric, sa campana atzurada, la seva seguretat eterna. I beneït sigui el que així beneeixi!

Perquè totes les coses són batejades en els confins de l'eternitat i més enllà del bé i del mal...

Friedrich NIETZSCHE “Així parlà Zarathustra”
en versió de Joan Maragall⁶

Durada del curs i avaluació

Aquest crèdit de lliure elecció de 15h. i en 10 sessions, es realitzarà a la Facultat de Lletres de la UdG, els dilluns i dimecres de 18h. a 19,30h., i del 2 al 31 de març (aquest darrer dia de classe és un dimarts) . Pel reconeixement de crèdit es tindrà en compte l'assistència regular i un, si més no mínim, comentari personal motivat per qualsevol activitat, aspecte o referència del curs: tema, frase, text, llibre, comentari de classe... Comentari que s'haurà d'enviar abans del 30 d'abril al correu-e: xserranarciso@gmail.com , amb l'expressió “filoasia” a “Asunto” del correu. Es podrà recollir el certificat del crèdit a partir del 4 de maig a la secretaria de la Càtedra Ferrater Mora de la UdG.

⁶ Joan MARAGALL, *Fragments de “Així parlà Zarathustra”*, O. C., Vol. XXI, Selecta, Barcelona, 1933, pp.3-14.